

A szovjet ideológia terjesztése a Beregszászi járásban az 1945–1953-as időszakban

Rezümé. A második világháborút követően Kárpátalja a Szovjetunió kötelékébe került.

Az új rendszer nemcsak politikai téren vezetett be új dolgokat, kezdetét vette a társadalmi átrendeződés folyamata a vidéken. Megfogalmazódtak a szovjet típusú állampolgárra vonatkozó kritériumok, elvárások. Az 1940-es évek végétől a szovjet ideológia beültetése az itt élők gondolkodásmódjába mindennapivá vált. A propaganda működött a munkahelyen, a boltban, a szálláson, az utcán, az iskolákban és az óvodákban. A munkaidő alatt, előtt, után, az ünnepeken, a szabadnapokon is folyt a „felvilágosítás”, a párt határozatainak végrehajtására irányuló meggyőzés. A hétköznapok átpolitizálása eddig soha nem tapasztalt módon valósult meg térben és időben.

Резюме. Після Другої світової війни Закарпаття стало складовою частиною Радянського Союзу. Режим, який запровадила радянська влада, охопив не тільки політичну сферу, але і сферу суспільного життя. Ці зміни простежуються у появі колгоспів, але перш за все у вихованні «гідних» громадян Радянського Союзу. У ході дослідження ми переконалися в тому, що радянська ідеологія керувала всіма сферами життя. Введення радянської ідеології стало невід’ємною частиною суспільного життя: на підприємствах, у магазинах, школах і навіть у дитячих садках. Надзвичайного поширення набула пропаганда.

Abstract. The topic of the article is the propagation of the Soviet ideology in the Beregszász district between 1945-1953. After the Second World War Transcarpathia became part of the Soviet Union. The new regime not only introduced changes in every sphere of life, but started the realignment of the society. The criteria and expectations of the new Soviet citizens were also formulated. People living in the Beregszász district could not escape from communist propaganda as it was present at every workplace, shop, school and even kindergartens. The persuasion of people was realized in a way that was unprecedented before.

A II. világháború idején, amikor a szovjet hadsereg elérte Kárpátalját, egy minőségében új élet kezdődött e vidéken.¹ 1944. november 19-én megalapították a Kárpát-Ukrajnai Kommunista Pártot, a terület neve Zakarpatzszka Ukraina lett, azaz Kárpátontúli Ukrajna.² A párt határozatot fogadott el Kárpátalja

* II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola, IV. évfolyamos történelem szakos hallgató. A tanulmányt dr. Bocskor Andrea lektorálta. * Студентка Закарпатського угорського інституту ім. Ф. Ракоці, Кафедра історії та суспільних дисциплін. Науковий керівник даної роботи Бочкор Андреа, к.і.н. * II. Ferenc Rákóczi Transcarpathian Hungarian Institute, Department of History and Social Sciences, student of 4th year. The study was supervised by dr. Bocskor Andrea.

¹ FEDINEC Csilla – VEHES Mikola: *Kárpátalja 1919-2009 történelem, politika, kultúra*. Ungvár, Argentum Kiadó, 2010. 271. (a továbbiakban: FEDINEC–VEHES 2010)

² VEHES Mikola, MOLNÁR D. István, MOLNÁR József, OSZTAPEC Jurij, OFICINSZKIJ Román, TOKAR Marian, FEDINEC Csilla, CSERNICKÓ István: *Kárpátalja évszámokban 1867–2010*. Ukrán–magyar kétnyelvű kiadvány. Ungvár, Hoverla Kiadó, 2011. 119. (a továbbiakban: VEHES – MOLNÁR D. – MOLNÁR – OSZTAPEC – TOKAR – FEDINEC, 2011)

„újraegyesítéséről”³ Szovjet-Ukrajnával. Erre az eseményre 1944. november 26-án a munkácsi városi moziban került sor. A rövid idő alatt megszervezett kárpátaljai népi bizottságok 663 küldötte az NKVD fegyveres alakulatainak jelenlétében írták alá a „Kárpátontúli Ukrajna újraegyesülését” Szovjet-Ukrajnával. Kárpátontúli Ukrajna, átmeneti népi demokratikus elvűnek nevezett államalakulat volt, melynek berendezkedése a szovjet mintát követte.⁴

1944 decemberében a Néptanács végrehajtotta a termőföldek, erdők, vasutak, villanytelepek, gyárak, üzemek, bányák, bankok, kereskedelmi vállalatok és tanintézmények ügynevezett prevenciósi államosítását.⁵ Végső cél nem az állam életképessége volt, hanem a szovjetizálás, azaz a Szovjetunió keretein belül Szovjet-Ukrajnával „újraegyesült” terület integrálása a szovjet rendszerbe. A megszálló szovjet hatóságok már 1945-ben megkezdték Kárpátalja totális „bolsevizálását”, bevezették az egypártrendszert – csak a Kommunista Párt és a Komszomol működhetett, és létrehozták a különböző szocialista társadalmi szervezeteket, a területi ifjúsági szövetséget, a szakszervezeti tanácsot.⁶ 1944 decemberében került sor a pedagógusok és népművelők első kongresszusára is, amely úgy döntött, hogy az oktatás terén a szovjet pedagógiai modellt kell követni. Az iskolák káderekkel való ellátása érdekében a felsőbb osztályos diákokat is bevonták az új hatalom ideológiájának terjesztésébe. A tanárok átképző tanfolyamokon, szemináriumokon vettek részt.⁷

A kárpátaljai falvak a szovjet korszak kezdetén jelentős átalakuláson mentek keresztül. A kommunista irányítás a haladás eszközének tartotta a kolhozosítást. 1946-tól kezdődően a kárpátaljai lapokban egyre gyakrabban jelentek meg a kolhozrendszert dicsőítő írások.⁸ A falusi (települési) alapszervezetek helyett kolhozi alapszervezeteket hoztak létre, melyek ily módon akár több települést is összefogtak. Ezenkívül külön pártalapszervezete volt az iskoláknak, gyáraknak. A „kommunista” jelzőt – a korabeli patetikus szóhasználattal – az állam és a társadalom vezető erejének, önfeláldozó élharcosainak, a munkafront, és a közélet hangadójának megnevezésére, a szocialista versenyek előmozdítóira használták.⁹

³ A napjainkban is hivatalosan használt „vozdjednanjá”, „újraegyesítés”, „vozdjednannij”, „újraegyesült” fogalom kezdettől fogva politikai-ideológiai töltésű, híjjával van minden logikának, hiszen a mai Kárpátalja területe soha nem tartozott Ukrajnához, még határos sem volt azzal. Szerintük a magyar honfoglalók leigázták az itt élő szlávokat, akikkel és a mai ukránokkal genealógiai azonosságot és folyamatosságot tételeznek fel. Erre alapozzák az ősi szláv földek ún. „újraegyesítésének”, „újraegyesülésének” ideológiáját. L.: BOTLIK József: *Egestas Subcarpathica Adalékok az Északkeleti-felvidék és Kárpátalja XIX-XX. Századi történetéhez*. Budapest, Hatodik Síp Alapítvány, 2000.

⁴ FEDINEC – VEHEC 2010, 233.

⁵ MÓRICZ KÁLMÁN: *Kárpátalja sorfordulói*. Budapest, 2001. 142. (a továbbiakban: MÓRICZ 2001)

⁶ BOTLIK József: *Egestas Subcarpathica Adalékok az Északkeleti-felvidék és Kárpátalja XIX-XX. Századi történetéhez*. Budapest, Hatodik Síp Alapítvány, 2000. 287. (a továbbiakban: BOTLIK 2000)

⁷ *A boldogság felé. Kárpátontúl vázlatos története*. Kárpáti Könyvkiadó. Ungvár, 1975, 251. (a továbbiakban: *A boldogság felé* 1975)

⁸ CSANÁDI György: *Sorsfordító évek sodrásában*. Ungvár, PoliPrint Kiadó, 2004. 192. (a továbbiakban: CSANÁDI 2004)

⁹ FEDINEC – VEHEC 2010, 220–240.

Az 1940-es évek, második felétől a kárpátaljai kommunisták számára kötelező volt előfizetni egyes időszaki kiadványokra. 1946-tól kezdve Kárpátalján 16-féle újság jelent meg összesen 67,5 ezer példányban. A totalitárius állam propagandakiadványai az ország legeldugottabb szegleteibe is eljutottak. Ezek után megkezdődött a vidék teljes mértékű beolvasztása a Szovjetunióba. A gyorsított szovjetizálás célja az volt, hogy Kárpátalját visszafordíthatatlanul integrálják a totalitárius társadalmi-politikai rendszerbe. A szovjetrendszer egyik legfőbb jelenségét az állandó ideológiai harc képezte – mindegy, ki és mi ellen, magának a harcnak a folyamata a fontos, amelybe nagy tömegeket lehet bevonni, s ily módon a harc aktív résztvevőjévé formálni. A késő sztálinizmus ideológiai harcának fő tartalma a szovjet-orosz hazafiság meghonosítása volt.¹⁰ Az orosz állameszmény és az orosz kultúrán alapuló asszimilációs célokat követő „egységes szovjetnép” doktrínája mélyre ható társadalmi és etnikai változásokat idézett elő.¹¹

A Kárpátalja területére lépő 4. Ukrán Front parancsnoksága a harcoló egységek bevetésén kívül hatásos propagandaeszközökhöz is folyamodott: rölapokkal, különböző felhívásokkal lepték el az ellenszegülő magyar és német katonai állásokat, a ruszin és magyar településeket. A haderő parancsnoksága már 1944 októberének első napjaiban felhívással fordult a helyi lakosokhoz, hogy rejtsek el, segítsék azokat a magyar katonákat, akik nem hajlandóak a Vörös Hadsereg ellen harcolni. 1944 kora őszén repülőgépekről – a bombázások után – rölapokat is leszórtak: „Urak, papok szaladjatok, Ti, parasztok, maradjatok!”¹²

Kárpátontúli Ukrajna Kommunista Pártja nagyszabású ideológiai munkát fejtett ki a kárpátaljai lakosság körében. A Szovjetunió legnyugatibb szegletében haladéktalanul megkezdődött az oroszosítás, igénybe véve mind adminisztratív, mind politikai eszközöket. Az őslakoságnak azonosulnia kellett a „egységes szovjetnéppel”. A magyarlakta települések, és kolchozai, iskolái stb. vezetésére „segítségként” ukrán és orosz kádereket küldtek az ország különböző részeiből.¹³

Az etnikai és társadalmi szerkezet gyökeres átalakulása a kultúra és a hétköznapok ideológiai uniformizálása (a szovjet modellre való áttérése), a nyelvi és kulturális asszimiláció (oroszosítás) hivatalosan a „szovjet internacionalizmus” jegyében zajlott. A Szovjetunió mint a népek nagy olvasztótégelye nem ismerte el területén a magyart mint kisebbséget, mint népet vagy nemzetet, hanem egységes szovjet genusnak tudta be. Az új hatalom saját idealizált társadalomképét és világnézetét a propaganda, a befolyásolás minden eszközével igyekezett ráerőltetni az emberekre. Az 1945-ös évektől kezdetét vette az egyházellenes politika a vidéken. Üldözöbe vették Kárpátalja római, görögkatolikus és református papjait. 1949-ben

¹⁰ Mihail HELLER – Alexander NYEKRICs: *A Szovjetunió története*. Osiris Kiadó, Budapest, 2003. 447. (a továbbiakban: HELLER – NYEKRICs 2003)

¹¹ FEDINEC – VEHEs 2010, 254.

¹² DUPKA György: *A mi golgotánk*. Szolvyvai Emlékparkbizottság, Intermix kiadó, Ungvár–Budapest, 2012, 29.

¹³ BOTLIK 2000, 288.

a görögkatolikus egyházat betiltották, törvényen kívül helyezték, lelkipásztorait meggyilkolták, elhurcolták vagy hitük megtagadására kényszerítették.

1946. június 28-án új pártlap látott napvilágot, az SZK(b)P KB Agitációs és Propagandaigazgatósága által szerkesztett, tíznaponként megjelenő *Kultura i zszizny* (Kultúra és élet) című orgánuma. Az, hogy az „agit-prop. osztály” lépett elő, arra utalt, hogy az ideológia növekvő szerepet játszott a párt- és állami rendszeren belül. Széles körű offenzívát indítottak az összes ideológiai „elhajlás” ellen, ösztűz alá vették az alkotó művészet, a tudomány, a kultúra összes ágazatát.¹⁴

A háború utáni években egyre nagyobb mértéket öltött a Sztálini személyi kultusz vidékünkön is. Minden sikert a „Nagy Vezérnek, és tanítónak, a szovjet nép szeretett atyjának” tulajdonítottak, neki tettek jelentést a munkás kollektívák, őt dicsőítették a költők, írók, festők, zeneszerzők műveikkel.

A népi bizottságok nagyszabású munkát indítottak a kulturális átformálás tereén is. Az iskolákat államosították, a tanköteles gyereket beiskolázták.¹⁵ Az iskolai oktatásban kötelező tantárggyá vált az orosz nyelv. Az orosz, bár hivatalosan nem deklarálták, hogy államnyelv, a „nemzetek közti érintkezés nyelve” teljes mértékben orosz nemzetállami érdekeket szolgált.¹⁶ A magyar települések iskoláiban az orosz nyelvet oktatták, orosz nyelvű könyvek árasztották el a könyvtárakat és a könyvesboltokat.¹⁷ Kárpátalja iskoláiban bevezették a Szovjetunióban elfogadott tantervet, amely az asszimiláció és ideológiai befolyásolás eszközévé vált. Az 1946–47-es tanévben három első osztály indult a beregszászi mai Kossuth Lajos Középiskolában, amely akkor még csak hétosztályos iskola volt. A két hetedik osztályban 74 diák tanult. A magyar nyelvet Drávai Gizella, később Karády László tanította.¹⁸

1946-ban megalakultak a járásban az iskolán kívüli népművelő csoportok – erről ad számot az *Iskolán kívüli népművelés a magyar falvakban* című cikk. A sajtó hírt ad arról, hogy a szovjet vezetés célja ezen csoportokkal, hogy felvilágosítsa a „kapitalizmus miatt testi szegénységben és lelki sötétségben élőket”. A népnevelés legjobb helyszínének az iskolai oktatást tartotta az új hatalom. Szovjetszellemű iskolák kialakításával kívánta végrehajtani az ideológiai nevelést, amelyekben bevezették a 7 éves kötelező oktatást, mely során megismerkednek a fiatalok a „hamisítatlan tudománnyal, és az igaz erkölccsel”.¹⁹ Az ideológia terjesztésénél fontos szerepet játszottak a falusi és a városi könyvtárak, melyeknek feladata volt emelni a tanulók, dolgozók műveltségét és politikai színvonalát.²⁰

¹⁴ HELLER – NYEKRICS 2003, 447.

¹⁵ *A boldogság felé* 1975, 180.

¹⁶ FEDINEC – VEHES 2010, 257.

¹⁷ MÓRICZ 2001, 143.

¹⁸ CSANÁDI 2004, 191.

¹⁹ Sz. N.: *Iskolán kívüli népművelés a magyar falvakban*. Vörös Zászló, 1946. január 6. 2.

²⁰ Sz. N.: *Terjesszük a szovjet irodalmat*. Vörös Zászló, 1949. augusztus 14. 2.

Az 1945-ben alapított ungvári Kárpáti Kiadó 1951-ben adta ki az első önálló magyar szépirodalmi kiadványt, Bakó (Balla) László:²¹ *Z e n g j hangosabban!* címmel. A kiadó magyar szerkesztőségének gondozásában 1951–1990 között a helyi magyar alkotóktól összesen mintegy félszáz antológiát, illetve önálló kötetet jelentettek meg. Évtizedeken keresztül alakultak ki a kárpátaljai magyar irodalmi élet keretei. A beregszászi irodalmi kör már 1947–1948-ban létrejött, és az 1951-ben Ungváron alapítással is kapcsolatba lépett. Sőt szervezetileg is egyesültek, de a két város közötti több mint 70 km-es távolság miatt külön tartották összejeveleiket.²²

1951 februárjáig 160 magyar könyv jelent meg a megyei könyvkiadó gondozásában, ebből 61 tankönyv, 52 politikai, 31 szépirodalmi, 10 mezőgazdasági, 6 egyéb tárgyú kiadvány összesen 750 000 példányban. A szépirodalmi művek között azonban orosz, ukrán klasszikusok, szovjet írók művei voltak túlsúlyban.²³

A szovjethatalom első éveitől kultúrházakkal, klubokkal, könyvtárakkal ajándékozta meg Kárpátalja „felszabadult” népét. Ezek az „új” intézmények többnyire régi uradalmi kúriákban, egyházi szeretetotthonokban, elhurcolt és odavesztett módosabb zsidó családok házaiban, vagy a kuláknak minősített gazdák elkobzott épületeiben kaptak helyet, de olykor parókiákat, sőt templomokat is felhasználtak ilyen célra.

Az állami felügyelet alatt álló írott sajtó aktívan részt vett a szovjet nemzetiségpolitika célkitűzéseinek megvalósításában. Elsősorban ideológiai téren jelentettek nélkülözhetetlen segítséget, a hivatalos propagandát közvetítették a lakosság felé. Az újságok mondanivalója elsősorban nevelő jellegű volt, a lenini nemzetiségpolitika helyességét hangoztatta, a szovjet nép egységét, a szovjet hazafiság, valamint a régi kötöttségek leküzdése, a burzsoá nacionalizmus és a vallási hagyományok elleni harc szükségességét hirdette. A bolsevik sajtót mint a párt éles fegyverét tartották számon. A sajtó által valósulhat meg a szocializmus előnyeinek terjesztése a széles néprétegek között.

Beregszász városa az 1945. március 14-én kelt határozat – mely a városok, falvak, neveinek megváltoztatását, oroszosítását mondta ki – alapján a Beregovo nevet kapta. A városban 1944. december 4-én tartott képviselői gyűlésen elfogadták a munkácsi kongresszuson elhangzottakat. Továbbá megfogalmazták: a

²¹ 1927. július 23-án született Pálócon. Gimnáziumba Kassán, Ungváron és Kisvárdán járt. Ungváron szobrásznak tanult. Pályája kezdetén a Kárpátontúli Szépművészeti Szalon igazgatója. 1947-től újságíró. 1951-től a Kárpátontúli Területi Kiadó magyar osztályának szerkesztője. Egy ideig az Ungvári Állami Egyetem tanára volt. 1965-től a *Kárpáti Igaz Szó* főszerkesztője. Ő alapította meg a József Attila Irodalmi Stúdiót. Nevéhez fűződik a lap gondozásában megjelenő verses füzetek kiadása. Tagja volt a területi pártbizottságnak, vezetőségi tagja az Ukrajnai Újságíró Szövetségnek, az Ukrajnai Írószövetség területi szervezete magyar szakosztályának a vezetője. Több verses és próza-kötete jelent meg. (Bővebben l.: ÉPERJESI PENCKÖFER JÁNOS: *Tetben a jellem. A magyar irodalom sajtós kezdeményezései Kárpátalján a XX. Század második felében*. Magyar Napló, Budapest, 2003.)

²² BOTLIK 2000, 290.

²³ CSANÁDI 2004, 209.

gyerekkel és tanuló ifjakkal való ideológiai nevelés fontosságát és a mihamarabbi gyakorlatba ültetését.²⁴

1945. december 2-án jelenik meg először a *Vörös Zászló* című folyóirat Beregszászban. Az újság heti három alkalommal (kedd, csütörtök, szombat) jelent meg a járásban. Célja a szocializmus előnyeinek hirdetése a vidék magyar lakosai között. Ezen indíttatásának már a legelső lapszámban hangot is ad: „Meg vagyunk győződve arról, hogy kerületünk lapja a párt eszméink bátor hirdetője lesz a tömegek között éles és hatékony fegyver a nép ellenségei ellen.” Majd így folytatják: „...Meggyőződésünk, hogy a Vörös Zászló becsülettel teljesíti propagandista, agitátor és kollektív szervező feladatát, terjeszti a lenini-sztálini nemzetiségi politika nagy eszméit, erőteljes bolsevik szavával támogatja a kerület gazdagságának gyors helyre állítását...”²⁵

Az új vezetés a lehető leghamarabb megkezdte a városban és a hozzá tartozó falvakban az ideológiai munkát. 1945. április 25-én Beregszász főterén a II. világháborúban elesett szovjet katonáknak a város vezetősége emlékművet emelt. 1945. május elsején a városban első ízben ünnepelték meg a munka ünnepét.²⁶

1945 végén ad számot a járási lap arról, hogy a város központjában lévő adóhivatalt művelődési házzá alakították át. Az épület felső részében könyvtárat alakítottak ki orosz nyelvű könyvekkel ellátva. A több mint 12 ezernyi magyar nyelvű könyvet „fasiszta irányzatúnak” tulajdonította az új hatalom, és ezektől „megtisztította” a könyvtárat. Az egykori adóhivatal alsó emeletein kultúrházat létesítettek. Itt kapott helyet az énekkar, a színjátszó kör, illetve a fúvós zenekar is.²⁷

A szovjethatalom egyik legnagyobb érdemeként emelte ki a szavazások egyenlővé és általánossá tételét a vidéken. Az új hatalom az 1945-ös választások keretében szólította először az urnákhoz az újonnan bekebelezett terület lakosait. Rendszeresen megjelentek olyan történelmi témájú írások a beregszászi folyóiratban, amelyek különböző eseményeket mesterségesen felnagyítva, a történelmi múltat elferdítve igyekeztek megnyerni a lakosságot. Ilyen témák például: a „felszabadulás a több évszázados kapitalista elnyomás alól”, a lakosság beszámolója, amelyek az akkori múltat és a szovjet jelent hasonlították össze. Kedvelt témák közé tartozott az 1945-öt megelőző választások előtti korrupció bemutatása, az elferdített lakossági életszínvonal vázolása. Az *Ahogy régen volt és ahogy ma van. Szovjet hazánk választások tükrében* c. cikk megfogalmazója felszólítja a Beregvidék lakosait, hogy éljenek a demokrácia adta jogukkal, és szavazatikkal járuljak hozzá egy „gazdagabb jövő kiépítéséhez”.²⁸

A *Vörös Zászló* című lap műkedvelő gárdája 1946-ban alakult meg. Első előadásukat a Petőfi-estén mutatták be Beregszászban 1946. január 7-én, az előadást

²⁴ VERESS GÁBOR – CSANÁDI GYÖRGY: *A barátságban az erőnk*. Kárpáti Könyvkiadó, Ungvár 1974. 61. (a továbbiakban: VERESS – CSANÁDI 1974)

²⁵ KUCSER PÉTER: *Készülünk választásokra*. Vörös Zászló, 1945. december 2. 2.

²⁶ VERESS – CSANÁDI 1974, 62.

²⁷ SZ. N.: *Adóhivatalból műveltségháza*. Vörös Zászló, 1945. december 2. 2.

²⁸ SZ. N.: *Ahogy régen volt, és ahogy ma van. Szovjet hazánk választások tükrében*. Vörös Zászló, 1945. december 6. 1.

Nádas Anna vezette.²⁹ Az 1946-os hír arról számol be, hogy a február 7-i irodalmi esten előadásra kerültek Petőfi Sándor, Arany János, Vörösmarty Mihály, József Attila versei, valamint Csehov színdarabjait is előadták.³⁰ Az előadás sikerén felbuzdulva a műkedvelő gárda a vidék magyar falvaiban is bemutatta előadását.³¹

1947-ben a Beregszászi járásban működött a magyar nyelvi és irodalmi szakcsoport, melynek vezetője Karádi László volt. Beszámolójából ismerhetjük meg a tanmenetek jóváhagyási módját: a járási közoktatási osztály bizottságot hozott létre, amely megvitatta a költemények és prózai olvasmányokból álló irodalmi anyagot, amit az V. osztály számára Dudits Klára, a VI–VII. osztályok számára Karádi László állított össze. A jóváhagyott tananyagot a tanítók a szakcsoportok ülésén másolták le. Ezen másolatok, melyek magukba foglalták a versek és elbeszélések szövegét is, az első „irodalmi tankönyveink” a szovjet időszakban.³²

Az 1948-ban megrendezett magyar művelődési csoport irodalmi estjén a program első felében magyar költők versei hangoztak el Nádas Anna konferálásával. Az előadás célja az volt, hogy a magyar úgynevezett forradalmi költők műveit az előadáson megjelentek előtt bemutassák.³³ Az irodalomórakon 1948-tól már nem irodalmi műveket kellett tanítani, hanem kisebb elbeszéléseket, melyeket a tanító maga állított össze a népek életéből, a kolhoz hétköznapjairól, vagy pedig az orosz, illetve ukrán nyelvű könyvekből kellett fordítaniuk. Ebben a tanévben vizsgálták felül az iskolai és a közkönyvtárak állományát. Ezentúl csak Vörösmarty Mihály, Petőfi Sándor, Jókai Mór, Madách Imre, Arany János, Mikszáth Kálmán és Ady Endre válogatott műveit lehetett tanítani.³⁴ A pedagógus az irodalomórán is az internacionalizmus jegyében kellett, hogy tanítson. Párhuzamot vonhatott Petőfi és Tarasz Sevcsenko művésze, élet és harca között.

Az oktatói-nevelői munka szerves részeként tartották számon az iskolán kívüli munkát, amelyet az internacionalista nevelés leghatásosabb eszközének vélték. Továbbá a pedagógus minden lehetőséget köteles volt felhasználni a tanórán belüli szovjet hazafiság és az internacionalista nevelés jegyében.³⁵ Az iskolán kívüli népművelés egyik leghatásosabb eszközeként tartották számon a műkedvelő színjátszást. A falu művelésének ez volt az egyik leghatásosabb módja. A színdarab megválasztása előtt egyeztetni kellett a városi könyvtárral, vagy a *Vörös Zászló* szerkesztőségével. A cenzor pedig csak olyan színdarabra adhatott engedélyt, amelyek „nevelő hatásúak, nemesen gyönyörködtetők, nem sértik az új világ eszmekörét”. Az önképzőkörök által előadott műsorszámok között ott találjuk a népi éneket és zeneszámokat, amelyeket a környék kolhozistáinak

²⁹ Sz. N.: *A vörös zászló műkedvelő gárdájának nagy sikerű bemutatkozása Beregszászon*. Vörös Zászló, 1946. február 14. 2.

³⁰ Sz. N.: *Irodalmi est*. Vörös Zászló, 1947. február 8. 2.

³¹ CSANÁDI 2004, 190.

³² FEDINEC Csilla: *Fejezetek a kárpátaljai magyar közoktatás történetéből (1938-1991)*. Budapest, 1999. 88–89. (a továbbiakban: FEDINEC 1999)

³³ FODOR M.: *Magyar forradalmi költők a színcsoport műsorán*. Vörös Zászló, 1948. február 12. 2.

³⁴ FEDINEC 1999, 89.

³⁵ VERESS – CSANÁDI 1974, 62.

előadásában tekinthetett meg a nagyérdemű. A színdarabok a kolhozi életet dolgozták fel, annak problémáit, szépségeit. Az iskolán kívüli népművelési bizottság továbbá ismeretterjesztő, továbbképző és ukrán nyelvi tanfolyamokat is rendezett. Előadásokat tartottak földművelésből, állattenyésztésből, szőlő és borkezelésből, méhészetből és egészségtanból. Az előadásokat a helyi iskola tantestülete, a párttitkár és a község gazdasági szakembereinek a kötelessége volt irányítani.³⁶ 1952-ben a műkedvelők egy csoportja színjátszó kört alakított a kerületi kultúrházban.³⁷

Egy 1946 februárjában közölt cikkben arról adnak számot, milyen kommunistának lenni. A kommunisták jellemző vonásai közé emeli be az együttérzést, a lojalitást, az intelligenciát és a munka szeretetét.³⁸ 1947-től kezdve megnyitáltak a politikai iskolák. A Beregszászi járásban is politikai iskolákat nyitottak, melyben 7 hónapig tartó képzésben vettek részt a propagandisták. A város vezetősége főleg a fiatalok, a komszomolok részvételére számított. A tömegpolitika kiemelt szerepet játszott a korban. A falusi nép körében a tömegpolitika terjesztése az agitátorok segítségével valósulhatott meg. A kommunizmus eszméinek hathatós eszköze volt a pártiskolák létrehozása. Az agitkollektíva feladatkörébe tartozott a kommunista eszmék elhíntése mellet a nép körében a beszolgáltatásokra való ösztönzés. Az agitátor feladata kiemelt fontossággal bírt. A tömegpolitika aratás idején sem állhatott meg – adta hírül a beregszászi folyóirat. Az agitkulturbrigád, a színi- és énekcsoport műsorokkal lépett fel a szérűkön a kolhozisták számára.³⁹ *Az agitátorok segítségére* című rovat fogalmozik a népműveléssel, kolhozi munkálatokkal, proletárírók műveivel. A sajtóorgánum ezen rovatában adott hírt arról, hogy a kommunizmus a korszerű tudomány vívmányaira épül, és nincs szüksége vallásra. A cikk megfogalmazója szerint a vallás hátráltatja az embereket abban, hogy aktív és öntudatos harcosai legyenek a kommunizmus építésének.⁴⁰ Szintén ebben a rovatban találtak az ember létrejöttével foglalkozó írásokkal. „Az első emberről kialakult naiv elképzeléseket kihasználta a vallás” – fogalmaz a cikk írója, a vallás tudományellenesen próbálta megmagyarázni az ember kialakulását. Teljes mértékben „a kor tudományos vívmányaira” helyezi a hangsúlyt az ember származásának leírásakor a szerző. A cikk írója élesen elítéli a vallásnak ember teremtéséről szóló téziseit.⁴¹

A kulturális élet terén elsősorban a megfelelő ideológiai felkészültséget hangsúlyozták. Számos rendezvény bemutatása kapcsán megjelent a népek egyenjogúságának, a szovjet kultúra nagyságának (melynek kereteit, mint tudjuk a párt hátrázta meg) gondolata. A népművelés egyik eszköze a falusi klubok, művelődési házak megteremtése. A klub feladatai közé tartozott a friss újságokkal, politikai irodalommal való ellátás, faliújság és szemléltető agitáció biztosítása. Továbbá fontos elvárás volt a klubvezető irányában az, hogy aktuális feliratok és a „szovjethaza”

³⁶ Sz. N.: *Iskolán kívüli népművelés a magyar falvakban I.* Vörös Zászló, 1946. január 24. 2.

³⁷ VERESS – CSANÁDI 1974, 63.

³⁸ Sz. N.: *Kommunistának lenni.* Vörös Zászló, 1946. február 17. 1.

³⁹ Sz. N.: *Hogyan tervezzük a kultúrmunkát az aratás idejére.* Vörös Zászló, 1949. július 3. 3.

⁴⁰ Sz. N.: *Tudomány és vallás (Az agitátor segítségére).* Vörös Zászló, 1949. augusztus 4. 4.

⁴¹ Sz. N.: *A munka alkotta meg az embert.* Vörös Zászló, 1950. október 1. 2.

vezetőinek portréi díszítsék a falakat. A klub vezetőinek feladata volt az önképzőkörök, tanulócsoportok, felolvasások, előadások, megszervezése is.

A népek barátságának propagálása elsősorban előadások, agitátor eszmecserék, politinformációk átadása céljából rendezett szemináriumokon, barátságesteken, elméleti konferenciákon történt.⁴²

A szovjethatalom utáni első évek hangulata jól tükröződik a korabeli sajtóban is, minduntalan a „belső ellenséggel” szembeni küzdelemről olvashatunk, és nagy hangsúlyt fektettek a „Horthy-fasiszta”, valamint a „csehszlovák-imperialista” rendszer elmarasztalására. A cikkek hangvételét leginkább az érzelmek végletes hullámzása jellemezte. A „Szovjetunió általi felszabadítás megteremtette a békét” – utal gyakran ezen sorokra a sajtó. A Szovjetunió különös figyelmet fordított arra, hogy a népek közötti béke megteremtésén és megtartásán, vagy annak látszatán fáradozott. Sztálin, „a béke öre”-ként, „a népek szerető atyja”-ként tűnik fel az újság hasábjain. A Szovjetunió mint a „béke vára” tűnik fel, amelynek a „béke elérése és fenntartása” volt az alapvető célja. A szovjet politikai berendezkedést igyekeztek idillikusan jellemezni, szinte dicshimnusszá terebélyesedett számos írás, amelyben a Szovjetunióknak a világbéke megőrzéséért folytatott erőfeszítéseit mutatták be, vagy amelyben következetesen bizonyították, hogy „... hazánk a világ legdemokratikusabb országa, mivel itt az egész államgépezet alulról épül fel és a dolgozók, minden ember részt vesz a legfontosabb döntések meghozatalában”.⁴³

A sztálini korszak sajtótermékei igazából sokkal inkább a folytonosságot képviselték, mint a változást. A különböző jelszavakat rejtett módon jelenítették meg, folyamatos ismétlésükkel igyekeztek az emberek gondolatvilágának szerves részévé tenni azokat.

Már az 1945-ben kiadott újságokban is megjelenik a szovjet típusú nő kiformálásának az ideológiája. A *Valamit a nők egyenjogúságáról* c. cikkben arról adnak számot, hogy „a dísznő szerepe lejárt. Az örökké igényes, dologtalan önző nő a múlté. A jövő nője szorgalmas munkás, tisztességes anya”.⁴⁴ A nők számára az egyenjogúságot a szocializmus hozta el – hangoztatta a sajtó.⁴⁵ A szovjetek bevonulásuk után Kárpátalján is kitüntették a sokgyermekes anyákat. Pénzt, ruhanevét, cipőt, élelmiszert jutattak számukra. A sokgyermekes, hős anyák megbecsülését tükrözi az is, hogy a Beregszászi Városi Tanácsba 1947-ben egy 9 gyermekes anyát jelöltek a város dolgozóit.⁴⁶ Az 1950-es évektől kezdve az egyenjogúságnak köszönhetően akár traktoristává is válhattak a gyengébbik nem képviselői. Erre a pályára való buzdítás megjelenik a Beregszászi járás folyóiratában is. A *Vörös Zászló* több cikkében is kiemeli a nők szerepét az új társadalmi rendben. Kiemelt szerepet kapott ezek után a március 8-a, a nőnap. A sajtó ezen alkalomkor egész oldalakat szentelt az új típusú, szovjet nő bemutatására.

⁴² VERESS – CSANÁDI 1974, 83.

⁴³ Sz. N.: *A Szovjetunió a béke kiolthatatlan világító tornya*. Vörös Zászló, 1950. március 2. 4.

⁴⁴ Sz. N.: *Valamit a nők egyenjogúságáról*. Vörös Zászló, 1945. november 20. 4.

⁴⁵ Sz. N.: *Nő a szovjetunióban*. Vörös Zászló, 1946. márc. 7. 1

⁴⁶ Sz. N.: *Anyák a Szovjetunióban*. Vörös Zászló, 1947. december 18. 2.

1949-ben a 70. születésnapját méltató Sztálinnak, hogy kedvébe járjanak, az újság több hasábon át méltatta a tetteit, az írók, költők, zenészek, képzőművészek mind e jeles alkalomra dicsőítő műveket alkottak a „nagy vezérnek”.

A mai Beregszászi járás területén élő művészeket a „formájában nemzeti, tartalmában szocialista kultúra” megvalósítására ösztönözték. Műveik, alkotásaik csak ebben a szellemben jelenhettek meg.⁴⁷ Beregszászban 1952-től működött egy önképző drámai kör, amely a köztársaságban az elsők között kapta a Népi Színház nevet. A színházban volt egy magyar és egy ukrán csoport. Mindkét csoport Shobber Ottó vezetésével működött. A városban működött egy zenekar is, melynek vezetője Huszti József volt. Tevékenységéért a zenekar vezetőjét kitüntetéssel díjazta a hatalom.⁴⁸

1953-ban rendezték meg a beregszászi festők képkiallítását, amelyen bemutatásra kerültek Varga János „Tavaszi hóolvadás”, „Baktai tanya”, Garanyi József csendéletei, Haba Eleonóra parkrészeletei, tájképei, Joanovics Pál „Vizesés”, „Verhovinai falu, eső után” c. képei, Deli Miklós „A Vérke, Bucusu mellett”, „Kukoricás” című képei. A kiállításról szóló sajtócikkben viszont bírálóan azt írták: „A festők még nehezen birkóznak meg a szocialista realizmussal, témájuk megválasztása sem mindig felel meg a szocialista realizmusban rejlő lehetőségeknek.”⁴⁹

A kommunizmus eredményeként tudták be a kultúra, ezen belül a szovjet kultúra széles körű terjesztését.⁵⁰ A kor irodalmi alkotásai tükrözték a szocialista realizmus elvárásait. Az időszakban született aratóénekek, Lenint, Sztálint dicsőítő írások – mindegyike erős ideológiai töltettel volt átitatva. A kor egyik kiemelkedő proletár költője volt Bakó (Balla) László. Verseiből tükröződnek a Sztálini eszmék dicsérete (*Sztálin az emberiségnek több jót adott, mint sok évszázad*), a munkások országának megteremtése, a technikai vívmányok előtti csodálat. Több ukrán költő művét is lefordították magyar nyelvre. Ilyenek voltak Jurij Hojda versei, Makszim Rilszkij versei, Volodimir Szoszjura, Jakub Kolasz, Mihajlo Matuszovszkij művei.

A *Vörös Zászló*ban közölt versek a munkásokról, munkásoknak szóló költemények voltak. Számos munkadal, munkavers íródott ekkor. A művek színtere a mező, a kolhozföldek, illetve a gyár. A művek központi alakjai a gyári munkások, kolhozisták, akár férfiak, akár nők, aratók, Sztálint dicsőítő kommunisták. Külön kategóriát képeztek a május 9-e, vagy a november 7-e kapcsán írt művek, melyekben a hősökre emlékezés mellett az népi költők, népi írók kijelölték a követendő utat az akkori generációk számára. Ezen úton legfontosabb szerepet az önfeláldozás, a bölcs vezetőkbe vetett rendületlen hit (Lenin, Sztálin) játszotta.

A politikai élet eseményeiről írva gyakran megjelentek jól megszokott jelszavak, nem győzték hangsúlyozni az állami és a politikai rendszer felépítésének

⁴⁷ Sz. N.: *Virágzik a formájában nemzeti, tartalmában szocialista kultúra*. Vörös Zászló, 1951. február 8. 2.

⁴⁸ ТРОНЬКО, П.Т., БАЖАН, М.Т.: *Історія мист і сіль УРСР*. Київ, 1969.112.

⁴⁹ Sz. N.: *A berehovói festők képkiallítása*. Vörös Zászló, 1953. november 22. 2.

⁵⁰ Sz. N.: *Kolhoz ifjúságunk készül az önképzőkörök köztársasági szemléjére*. Vörös Zászló, 1949. szeptember 22. 3.

demokratikus voltát, amelyben a Szovjetunió népeinek teljes egyenjogúsága jut érvényre. A propagandista jelszavak főleg a szovjet hatalomátvétel első évében játszottak fő szerepet. Ide tartozott a munkára való propagálás, a népek közötti béke fenntartása, a demokratikus alkotmány kiemelése, Sztálin dicsérete, Lenin emléke előtti tisztelet, államkölcönök megkötésére való buzdítás.

Nagy hangsúlyt fektettek a politikai események bemutatására is, ennek főként a kezdeti időben volt kiemelkedő jelentősége, amikor még erős hatást kellett kifejteni a lakosság átnevelése érdekében. Az egyházi ünnepek betiltásával előtérbe kerültek a szovjet ünnepek. A Szovjetunió gondoskodott arról, hogy az év minden egyes hónapjára jusson egy-egy általa kreált ünnep. Ezek a következők voltak:

- Január 24. – Lenin halálának a napja
- Február 23. – a szovjet hadsereg napja
- Március 8. – nemzetközi nőnap
- Április 22. – Lenin születésnapja
- Május 1. – a munka ünnepe
- Május 5. – a bolsevik sajtó napja
- Május 9. – a Németország feletti győzelem évfordulója
- Július 16. – a Szovjetunió légierőinek a napja
- Július 23. – a haditengerészeti flotta napja
- Július 24. – a haditengerészet napja
- Szeptember 11. – tankisták napja
- Október 2. – nemzetközi békenap
- Október 30. – az ukrán nép SZSZKSZ-be való egyesülésének napja
- November 7. – a nagy októberi szocialista forradalom évfordulója
- November 20. – a tűzérés napja
- December 5. – a Sztálini Alkotmány napja
- December 15. – Sztálin születésnapja⁵¹

Ezeken a napokon a sajtó igyekezett a kapcsolódó témák vonatkozásában cikkeket közölni az újságban. Ugyanakkor a sztálini személyi kultusz ezeken az évfordulókon, jeles napokon is helyet kapott. Akár a tűzérés, akár a bolsevik sajtó napját méltatták, „a hála és köszönet mindig Sztálinnak járt”.

1953. március 5-én elhunyt Sztálin. Másnap az újságok sorra adtak hírt az eseményről gyászkeretben az első oldalakon. A Szovjetunió területén a március 6–9-ét gyásznappokká nyilvánították. A temetés idejére Szovjetunió minden szegletében felfüggesztették a gyárakban, kolhozokban, iskolákban a munkát.⁵² A Sztálin-kultusz „halhatatlansága” már ezekben a napokban tükröződött az újság hasábjain.

A kultúra átalakítása szerves része volt a Szovjetunió ideológiájának. A népek uniformizálása mellett a kultúra, a szellemi élet egyneműsítésére való törekvés már az 1945-ös években megjelent Kárpátalján. A hatalmas ország minden szegletében egyforma stílusirányzat – a szocialista realizmus vált uralkodóvá.

⁵¹ A Vörös Zászló c. folyóirat 1945-1953 között megjelent számainak alapján.

⁵² CSANÁDI 2004, 211.

Kárpátalján a szocializmus első úttörőinek segítségével több száz kommunista érkezett az Szovjetunió belsejéből. A párt ideológiájának széles néptömegekhez való eljuttatása során nagy szerepet kapott a sajtó. A Beregszász és Beregszászi járás falvaiban a *Vörös Zászló* folyóirat teljesített szolgálatot a szocializmus terjesztése érdekében. A *Vörös Zászló* teljes mértékben a kor szellemiségét követte, informálta a lakosokat a Szovjetunió és a vidék történéseiről. Sem időt, sem energiát nem sajnált a hatalom annak érdekében, hogy a járás minden falujába eljusson a szocializmus előnyeit közvetítő sajtó. Az ideológiával átítatott folyóirat a lakosság szovjet mintára való átformálását tűzte céljául. A folyamatos ismétlések, propagandista jelszavak, különböző rovatok (Agitátor segítségére, Iskolák rovat, Műkedvelők rovata, Pártélet) segítették a sajtót ezen célkitűzésében. A megváltozott élethez megváltozott kultúra társult.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- A boldogság felé. Kárpáton túl vázlatos története.* Kárpáti Könyvkiadó. Uzshorod, 1975.
- BOTLIK József: *Egestas Subcarpathica Adalékok az Északkeleti-felvidék és Kárpátalja XIX-XX. Századi történetéhez.* Budapest, Hatodik Síp Alapítvány, 2000.
- CSANÁDI GYÖRGY: *Sorsfordító évek sodrásában.* Ungvár, PoliPrint Kiadó, 2004.
- DUPKA György: *A mi golgotánk. Szolyvai Emlékparkbizottság,* 2012, 29.
- EPERJESI PENCKÓFER János: *Tettben a jellem. A magyar irodalom sajátos kezdeményezései Kárpátalján a XX. század második felében,* Magyar Napló, 2003.
- FEDINEC Csilla – VEHEs Mikola: *Kárpátalja 1919–2009 történelem, politika, kultúra.* Ungvár, Argentum Kiadó, 2010.
- Mihail HELLER – Alexander NYEKRICs: *A Szovjetunió története.* Osiris Kiadó, Budapest, 2003
- MÓRICZ Kálmán: *Kárpátalja sorsfordulói.* Budapest, 2001.
- VEHEs Mikola, MOLNÁR D. István, MOLNÁR József, OSZTAPEC Jurij, OFICINSZKIJ Román, TOKAR Marian, FEDINEC Csilla, CSERNICSKÓ István: *Kárpátalja évszámokban 1867–2010.* Ukrán–magyar kétnyelvű kiadvány, Ungvár, Hoverla Kiadó, 2011.
- VERESS Gábor – CSANÁDI György: *A barátságban az erők.* Kárpáti Könyvkiadó, Ungvár, 1974.
- ТРОНЬКО, П. Т., БАЖАН, М. Т.: *Історія міст і сіл УРСР.* Київ, 1969.

FORRÁS

Vörös Zászló, 1945–1953 között megjelent cikkei